

Л. В. Шиянюк, Морський коледж Херсонської державної морської академії

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ (ДЕРЖАВНОЇ) МОВИ В ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНО КОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Шиянюк Л. В.

Роль української мови у формуванні комунікативно компетентної особистості фахівця

У статті розкрито роль української мови у формуванні професійної та українськомовної комунікативної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів I–II рівнів акредитації на сучасному етапі розвитку українського суспільства; визначено актуальність проблеми дослідження, зумовленого концептуальними положеннями і державними вимогами щодо реформування мовної освіти в Україні, спрямованими на формування українськомовної комунікативно компетентної особистості сучасного студента технічного вишу, а в майбутньому – висококваліфікованого фахівця підприємства; доведено, що потреба в спілкуванні українською мовою поряд із потребою діяльності праці, є визначальною у становленні майбутньої комунікативно компетентної особистості фахівця, який повинен протягом навчання в технічному виші на заняттях з української мови бездоганно оволодіти всіма видами мовленнєвої діяльності (в усній і письмовій формах), сформувати й удосконалити особисті комунікативні вміння й навички.

Ключові слова: українська мова, мова професії, професійна компетентність, українськомовна комунікативна компетентність, комунікативно компетентна особистість фахівця.

Шиянюк Л. В.

Роль украинского языка в формировании коммуникативно компетентной личности будущего профессионала

В статье раскрыта роль украинского языка в формировании профессиональной и украиноязычной коммуникативной компетентности студентов высших технических учебных заведений I–II уровней аккредитации на современном этапе развития украинского общества; определена актуальность проблемы исследования, обусловленного концептуальными положениями и государственными требованиями к реформированию языкового образования в Украине, направленного на формирование украиноязычной

коммунікативно компетентної особистості сучасного студента технічного навчального закладу, а в майбутньому – висококваліфікованого фахівця на підприємстві; доведено, що необхідність в спілкуванні українською мовою разом з необхідністю трудової діяльності визначають становлення коммунікативно компетентної особистості майбутнього фахівця, який повинен протягом навчання в вищому технічному навчальному закладі на заняттях з української мови оволодіти всіма видами мовної діяльності (в усній та письмовій формі), сформулювати та удосконалити особисті коммунікативні вміння та навички.

Ключові слова: українська мова, мова фахівця, фахівча компетентність, україномовна коммунікативна компетентність, коммунікативно компетентна особистість фахівця.

Уміння спілкуватися українською (державною) мовою студентів вищих технічних навчальних закладів I – II рівнів акредитації на сучасному етапі розвитку українського суспільства є одним із засобів удосконалення професійної та україномовної коммунікативної компетентності фахівців виробничої сфери в процесі самореалізації в майбутній професійній діяльності. Професійна компетентність молодого спеціаліста є основною вимогою роботодавців та суспільства у вигляді специфічних очікувань, пов'язаних із професійною діяльністю випускника технічного вишу: володіння професійними знаннями, вміннями й навичками, технологічними прийомами в галузі цієї чи іншої сфери своєї праці. Україномовна коммунікативна компетентність студента технічного спеціаліста – це його здатність в майбутній професійній діяльності мобілізувати знання, коммунікативні вміння й навички, отримані в процесі вивчення української мови, для пошуку, обробки й використання інформації в умовах зміни ситуації спілкування, для вирішення конкретних професійних завдань у процесі міжособистісного україномовного професійного спілкування: розв'язувати проблеми в складних діалогових ситуаціях, грамотно й компетентно спілкуватися мовою професії на всіх етапах професійної діяльності тощо.

Нам імпонує думка М. В. Русанівського з приводу ролі мови професії як регулятора будь-якої професійної діяльності на всіх етапах її виконання: „Спробуймо уявити собі організатора трудових процесів, який не вміє

поставити завдання перед колективом виконавців, скоординувати їх роботу, охарактеризувати кінцевий результат праці... Ясно, що без такого вміння добрих наслідків чекати марно... Мова на всіх етапах виконання будь-якої роботи відіграє роль регулятора. І якщо керівник не володіє досконало мовою, не вміє переконати інших у тому, в що вірить сам, то вже це одне може позначитись і на строках, і на якості виконання завдання [47, с.17]». До того ж рівень досконалого володіння мовою професії, розвинених комунікативних умінь і навичок істотно впливає на швидкість адаптації молодого спеціаліста у виробничому колективі та формування його як творчої індивідуальності, комунікативно компетентної особистості фахівця.

На думку авторів Програми для вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації з дисципліни „Українська мова за професійним спрямуванням”, вміння спілкуватися мовою професії сприяє швидкому засвоєнню спеціальних дисциплін, підвищує ефективність праці, продуктивність виробництва, допомагає краще орієнтуватися в безпосередніх ділових контактах, а володіння українською (державною) мовою як найважливішим чинником національної самоідентифікації впливає на вироблення національно окреслених поглядів і переконань, забезпечує комфортне існування мовної особистості в соціальному просторі [51]. Тому стандартизована мовна освіта, що визначає своєю головною метою „формування комунікативної компетенції, що базується на знаннях, уміннях пізнавального і творчого типу, соціальних навичках, світоглядних переконаннях [23, с. 77]”, покликана формувати в студентів технічних закладів освіти I-II рівнів акредитації стійку мотивацію до вивчення української мови як державної, забезпечити розвиток мовних інтелектуально-пізнавальних, комунікативно-орієнтованих здібностей, усвідомлення й розуміння національних і загальнолюдських цінностей. Адже інтеграція до Європейського Союзу, що в майбутньому неминуче очікує Україну, потребує збереження власної ідентичності української нації, як і будь-якої іншої європейської спільноти, а ідентичність української нації не може ні сформуватися, ні існувати без спілкування її членів українською (державною)

мовою, без використання її функцій, зокрема комунікативної та інформативної, як носіїв найновішої та найважливішої інформації, без збереження ними історичної пам'яті, надбань духовності, самоусвідомлення, без відчуття приналежності до цієї спільноти.

Мета статті полягає у визначенні ролі української (державної) мови в формуванні українськомовної комунікативно компетентної особистості майбутнього фахівця технічної галузі виробництва.

На різних етапах існування України багатьма відомими мовознавцями вивчалися різні аспекти розвитку й функціонування української мови. Л. Булаховський, П. Житецький, М. Максимович, Г. Півторак, О. Потебня розглядали питання її походження. Представниками ідеї соборності української літературної мови, такими як М. Гладким, Н. Грунським, М. Жовтобрюхом, В. Русанівським, В. Ковалівим, І. Огієнком, О. Синявським, С. Смеречинським досліджувалася українська літературна мова як чинник самоідентифікації нації. Предметом дослідження українська (державна) мова є в працях сучасних мовознавців, зокрема, Г. Бурячка, І. Дзюби, І. Іванишина, Л. Масенко, В. Радчука, І. Ющука та ін. Чимало талановитих лінгводидактів своїми працями впродовж тривалого часу розв'язують теоретичні й практичні проблеми методики навчання української мови й сприяють реалізації стандартизованої мовної освіти (О. Горошкіна, О. Караман, Т. Мельник, А. Нікітіна, С. Омельчук, Т. Окуневич, О. Пентилюк, Г. Передрій, В. Тихоша, Г. Шелехова та інші). У своїх наробках науковці підтверджує той факт, що при низькому рівні володіння українською (державною) мовою народ, нація, кожна особистість, що входить до їх складу, втрачають самодостатність, послаблюється їх вплив і зменшується внесок у загальносвітові процеси. Тому в умовах реформування освітянської галузі одним із головних показників рівня кваліфікації випускників вищого навчального закладу за європейськими нормами є рівень володіння ними державною мовою.

Українська (державна) мова забезпечує єдність, функціонування й розвиток національного організму в просторовому та часовому вимірах.

В. Іванишин, досліджуючи питання місця й ролі української мови в національному відродженні України та збереженні ідентичності українців зауважував: „Нація не може претендувати на місце серед передових народів, не дбаючи про свою мову, її розвиток, функціонування та науки про неї [22, с. 54]”. До того ж, мова (українська як державна і рідна) спрямована як у внутрішній світ людини, її психіку, так і в зовнішній світ природи та людських взаємин. Ф. Бацевич зазначає: „У процесах духовного освоєння світу мова виконує роль каналу постійного діалогу між Я та Іншими, особистістю і світом, людиною і Творцем... Обслуговуючи певну лінгвокультуру, етнічну спільноту і виконуючи низку важливих соціальних функцій стосовно окремої людини, мова формує цілісність особистості, пов’язуючи свідомість і підсвідомість [26, с. 169]”. На нашу думку, саме на ґрунті української (державної) мови й конкретно-чуттєвого досвіду молода людина зростатиме як комунікативно компетентна особистість фахівця, який володітиме професійними та комунікативними вміннями й навичками: швидко реагувати на зміну виробничої ситуації та ситуації спілкування, ефективно застосовувати досягнення науки і техніки, використовуючи сучасні джерела інформації, працювати над удосконаленням та впровадженням передового досвіду своєї галузі виробництва, розробляти й обґрунтовано впроваджувати нові технічні рішення, генерувати прогресивні ідеї, вміти працювати в колективі, „толерантно спілкуватися, слухати й чути, сприймати й розуміти [11, с. 2]”, здійснювати ефективне спілкування у процесі професійної діяльності, міжособистісної та міжкультурної комунікації.

Нам імпонують своєю актуальністю роздуми І. Огієнка щодо ролі української мови в процесах міжособистісної й міжкультурної комунікації. Значну увагу вчений приділяв стильовим і риторичним характеристикам мовленнєвої діяльності в різних типах комунікації, зокрема науковій. Він сформулював кілька значущих риторико-стилістичних порад ученим, які пишуть українською мовою: простота і ясність, популярність, зрозумілість викладу, єдність наукової термінології [41, с. 35–36]; обґрунтував цілісну

систему правил міжкультурної комунікації, яка стосується вибору мови відповідно до ситуації спілкування; сформулював найважливіші принципи збереження української (рідної) мови в чужомовному оточенні: „шануй чужу мову, але вимагай і від чужинців так само шанувати і свою мову”, „не ховай своєї народності й сміло борони свою рідну мову [41, с. 37]”.

В концепції рідномовного виховання І.Огієнка, що, на нашу думку, не перестає бути актуальною, міститься струнка й послідовна система поглядів на сутність виховання свідомого громадянина нашої держави. Адже мова, за визначенням І. Огієнка, – це „зряддя духовного й соціального єднання українства шляхом свідомого виховання нових поколінь, запорука державності української нації. Для повноцінного функціонування української мови й її розвитку вона повинна використовуватись у всіх сферах суспільного життя – в науці, техніці, виробництві, ділових стосунках, освіті, культурі, а не лише в побуті та художній літературі [41, с. 38]”.

Утвердження статусу державності української мови, її активізація в усіх сферах суспільного й професійного життя як ніколи сьогодні сприяє вирішенню, на наш погляд, найактуальнішої проблеми суспільства, професійної освіти – формування українськомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців виробничої сфери з метою самореалізації в майбутній професійній діяльності й вимагає від студентів технічного вишу досконалого володіння українською мовою, що, за визначенням авторів Концепції мовної освіти, „має бути засобом самопізнання, саморозвитку і самовираження людини, засобом формування нового типу особистості й суспільних відносин на основі національної освіти [25, с. 59]”.

Особливої актуальності набуває проблема формування українськомовної комунікативної компетентності студентів-нефілологів у двомовному середовищі, в якому процес досягнення високого рівня культури українського професійного мовлення ускладнюється інтерферуючим впливом російськомовного оточення. Ю. Жлуктенко стверджує, що при колективному білінгвізмі важко знайти такий рівень мови, що був би застережений від

іншомовних проникнень [28, с. 217]. Про вплив двомовності, що перешкоджає точності висловлювання через відсутність слів на позначення складних понять чи термінів, писав О. Потебня: „Якщо слово однієї мови не покриває слово іншої, то тим менше можуть покривати одне одного комбінації слів, почуття, збуджувані мовленням; їхня сіль щезає [29]. Тому „мовна освіта нині, - зауважує М. Пентилюк, – покликана формувати в учнів і студентів стійку мотивацію до вивчення рідної та інших мов, забезпечити усвідомлення суспільних функцій кожної, толерантне ставлення до них [20, с. 2]”.

Отже, потреба в спілкуванні українською (державною) мовою поряд із потребою діяльності праці, на нашу думку, є визначальною у становленні майбутньої *комунікативно компетентної особистості фахівця*, який повинен протягом навчання в технічному виші на уроках української мови бездоганно оволодіти всіма видами мовленнєвої діяльності (в усній і письмовій формах), сформувати й удосконалити особисті професійні мовленнєві вміння й навички.

Нам імпонують думки Ф. Бацевича, Л. Мацько, Г. Сагач, які у своїх дослідженнях акцентують увагу на тісному взаємозв'язку комунікативної й професійної діяльності. Ф. Бацевич стверджує: „Життя і діяльність суспільства неможливі без спілкування людей, оскільки воно є необхідною умовою будь-якої діяльності [32, с. 27]”. Л. Мацько зауважує, що „будь – яка професійна діяльність потребує певних мовно-комунікативних умінь [33, с. 13]”. Г. Сагач акцентує свою увагу на тому, що досконало володіючи мовою як засобом комунікації, ділова людина зможе легше соціалізуватися, краще спілкуватися з колегами, посилить своє творче начало, зуміє уникнути стресів, знайде оптимальні шляхи розв'язання проблеми, досягне поставленої мети, отримає задоволення від професійної діяльності, зуміє гармонізувати свої стосунки із суспільством [48]. Дослідження науковців підтверджують думку, що формування професійної компетентності майбутнього *комунікативно компетентного фахівця* неможливе без формування

українськомовної комуніквної компетенності студента вищого технічного навчального закладу I – II рівнів акредитації.

З огляду на викладене хочемо наголосити, що досконале вміння спілкуватися українською (державною) мовою студентів-нефілологів є одним із засобів формування професійної та українськомовної комунікативної компетентності в процесі самореалізації особистості в майбутній професійній діяльності.

Література

1. **Бацевич Ф. С.** Духовна синергетика рідної мови: Лінгвофілософські нариси: монографія / Флорій Бацевич. – К. : ВЦ „Академія”, 2009. – 192 с.
2. **Бацевич Ф. С.** Основи комунікативної інгвістики: Підручник. К. : Видавничий центр „Академія”, 2004. – С. 344.
3. **Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Дивослово.** – 2004. – №3. – С. 76 – 81.
4. **Жлуктенко Ю. А.** Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1974. – 176 с.
5. **Іванишин В., Радевич-Винницький Я.** Мова і нація: Тези про місце і роль мови в національному відродженні України (Вид. третє, доп. і перероб.) – Дрогобич : „Відродження”, 1992. – 143 с.
6. **Мацько Л. І.** Матимемо те, що зробимо. До питання формування мовної культури / Л.Мацько // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 2–3.
7. **Мацько Л. І., Кравець Л. В.** Культура української фахової мови: Навч. пос. – К. : ВЦ „Академія”, 2007. – С. 360.
8. **Огієнко І.** Наука про рідномовні обов’язки. – Львів : Українська академія друкарства; Фенікс, 1995. – 46 с.
9. **Пентиліук М. І.** Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті // Укр. мова і л-ра в шк. – 2010. – № 2. – С. 2–5.

10. **Потебня А.** Язык и народность // Потебня А. Мысль и язык. – К. : СИНТО. – 1993. – 163 с.

11. **Програма** для вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації з дисципліни „Українська мова за професійним спрямуванням”. – К. : 2002. – 13 с.

12. **Мова** в нашому житті // Мова і культура / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, П. Ю. Гриценко та ін.. / Відповід. ред. В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1986. – 184 с.

13. **Сагач Г. М.** Мистецтво ділової комунікації / Г. М. Сагач. – К. : ІСДО, Київський ін-т банкірів банку „Україна”, 1995. – 179 с.

Shyyanyuk L.

The role of the Ukrainian language in formation of Ukrainian Communicative competent personality of future specialist

The article reveals the role of the Ukrainian language in formation of professional and Ukrainian communicatively competence of students of higher technical schools of 1 – 2 levels of accreditation at the present stage of development of Ukrainian society; defines the relevance of research caused by conceptual provisions and state requirements for reforming of language education in Ukraine aimed at the formation of the Ukrainian-language communicatively competent personality of modern student of technical school and in the future – highly skilled specialist of the enterprise that has not only to respond quickly for changing of production situations, effectively apply the achievements of science and technology, but also to develop and reasonably implement new technical solutions, be able to work in a team, tolerantly communicate, listen and hear, perceive and understand, gain experience of polemical mastery, develop and improve their own level of cultural business communication, develop oratory, serving as synthesizer in the professional training of specialists who have skillfully wield the secrets of oral persuasive communication, means living word; it is proved that the need for communication in Ukrainian, together with necessity of the labor is determinative in the development of future communicatively competent personality of specialist who has during study in technical schools in the Ukrainian language lessons perfectly master all kinds of speech activities (oral and written forms), to form and improve personal communication skills and abilities.

Key words: Ukrainian (state) language, language of profession, professional competence, Ukrainian communicative competence, communicative competent personality of specialist.

Відомості про автора

Шиянюк Лариса Василівна – викладач Морського коледжу Херсонської державної морської академії, викладач-методист. Основні наукові інтереси зосереджені навколо проблеми формування комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації на основі тексту.

Стаття надійшла до редакції 30.11.12

Прийнято до друку 26.04.13